

Llengua nacional i paper moll: l'irlandès pre- i post- independència

JORDI ORTIZ DE ANTONIO

1. Introducció

Aquest any 2016 se celebra el centenari de la revolta de Pasqua, de 1916, a la República d'Irlanda. Una revolta que, perseguint l'autonomia del territori respecte del Regne Unit, va fracassar, però la radicalització ideològica consegüent entre l'unionisme autonomista i l'independentisme, com també les lluites internes, van portar a una guerra i a la divisió de l'illa d'Irlanda: el Nord, marcadament de fe protestant, de model monàrquic i d'ideologia unionista, i el Sud, de majoria catòlica, republicana i nacionalista.

Després d'aquest període de transició, l'any 1937, es va aprovar la Constitució d'Irlanda i es va fer del gaèlic irlandès la *llengua nacional* de l'Estat. Després de molts segles de domini anglès, de substitució lingüística progressiva, d'una fam terrible que va desolar l'illa i d'una emigració que fugia a les colònies britàniques del Canadà, els Estats Units i Austràlia, per primer cop en la història, els pares de la pàtria irlandesa —entre altres, Michael Collins, William Thomas Cosgrave i Éamonn de Valera— van donar un nom oficial a l'Estat que neixia (*Éire*) i una llengua nacional que en reivindicaria el fet diferencial lingüístic *de facto* enmig d'una Europa convulsa per la Gran Guerra. El gaèlic irlandès entrava en una nova etapa que, per contra, no ajudaria a millorar el seu estatus social.

2. La situació de l'irlandès pre-independència

Amb les invasions anglonormandes del segle XII, l'elit social i militar es va assentar a les ciutats i, amb ella, la cultura i la llengua angleses. Posteriorment, amb l'arribada de l'an-

glicanisme en el segle XVI, la població catòlica —eminentment irlandòfona— es va veure desplaçada de les terres fèrtils i enviada a terres poc productives: la costa occidental. La revolució industrial va provocar nous moviments de població, del camp a la ciutat, i l'adquisició progressiva de l'anglès en detriment de l'irlandès.

Els estudis sobre filologia cèltica venien d'una època de romanticisme victorià de mitjan segle XIX, d'un canvi de tendència en la consideració d'allò cèltic i la seva vindicació nacional arreu d'Europa: Vercingètorix a França, Boudica a Anglaterra... i el gaèlic a Irlanda i Escòcia. El gaèlic era l'únic nexa d'unió amb un passat gloriós de la pàtria irlandesa i carregat d'èpica, d'un romanticisme exacerbant de la comunitat acadèmica. La realitat, però, era ben diferent. El gaèlic vivia a les llars, es proveïa de llegendes, de cants populars, de danses i del Cicle de l'Ulster o de Fingal. El *Táin Bó Cúailnge* i el seu protagonista, *Cú Chulainn*, eren l'essència mateixa d'aquesta tradició literària. Tanmateix, la primera llengua europea vernacla a fer-se servir per a la litúrgia —i far de la civilització a Europa durant l'època fosca que va seguir la caiguda de l'imperi romà— romanica oculta als ulls de la societat civil irlandesa.

A principis de 1800, un 85% de la població irlandesa parlava irlandès, però l'any 1901 aquesta xifra s'havia reduït al 14,4% i ja havia desaparegut majoritàriament de l'Ulster, la ciutat i àrea de Dublín i el Leinster. Abans de la independència, doncs, un 90% de la població irlandesa ja havia abandonat la seva llengua. En aquest context històric, juntament amb un estatus polític inferior, l'abandonament de la llengua per part de la institució eclesiàstica, la major importància de l'anglès en les expectatives de futur dels emigrants i la instauració d'un sistema educatiu

únic amb l'anglès com a llengua vehicular, entre els anys 1845 i 1849, es va produir la Gran Fam irlandesa.

La comunitat gaèldfona vivia marginada als confins de l'illa, en unes terres poc fèrtils i amb una dieta basada en allò que s'hi podia conrear: la patata. La mala gestió britànica de les polítiques agrícoles i el míldiu de la patata van portar a una crisi mai vista en l'Imperi britànic. Si bé abans d'aquest període de crisi l'anglès era una eina valuosa que no comportava *per se* l'exclusió de l'irlandès, la Gran Fam va produir un trauma en la societat irlandesa, que va perdre la fe en la pàtria i en la seva llengua, vista com un impediment social.

La fam es va convertir en un catalitzador d'una nova actitud lingüística: la necessitat bàsica de l'anglès com a eina per al desenvolupament personal i professional i la progressiva marginalització de l'irlandès per al bé comú. La Gran Fam va comportar la migració, entre 1845 i 1921, de més de deu milions d'irlandesos cap als Estats Units, el Canadà o Austràlia, la mort d'un milió i mig de persones i una transformació radical dels hàbits lingüístics: el trencament bruscat de la transmissió intergeneracional de l'irlandès, la reducció dràstica del nombre de parlants i una actitud fatalista sobre aquesta llengua. És així que, l'any 1921, hi havia uns 250.000 parlants de gaèlic a Irlanda. En qüestió de poc menys de cent anys, doncs, l'irlandès va patir una convulsió mai vista.

Tot i el clar retrocés que va patir la llengua en aquest període durant l'últim terç del segle XIX, l'irlandès va viure un procés incipient de renaixença cultural i literària que es va manifestar, l'any 1876, amb la creació. En definitiva, la llengua que és *pròpia* reconeguda com a *llengua nacional*. Per contra, l'anglès es *reconeix* com a segona llengua oficial del territori,

of the Irish Language i, en 1893, de la Conradh na Gaeilge (Lliga Gaèlica). Amb l'objectiu de promoure l'ús quotidià del gaèlic i la des-anglicanització d'Irlanda, va endegar cursos de llengua a les grans ciutats per fer-la conèixer entre la població. S'hi van editar diaris —*Gaelic Journal*, *Fáinne an Lae* i *An Claidheamh Soluis*— i alguns autors hi van publicar grans obres literàries: Peadar Ua Laoghaire va escriure *Séadna* (1894), en la línia de l'èpica del *Táin Bó Cúailnge*, i Patrick Pearse —el qual posteriorment seria un dels pares de l'aixecament de Pasqua (1916)— va defensar una literatura en irlandès escrita per no irlandòfons i va publicar *Íosagán agus Scéalta Eile* (1907) i *An Mháthair agus Scéalta Eile* (1916), dos reculls d'històries breus considerats modernistes en la literatura irlandesa. També destaca la seva antologia poètica *Suantraithe agus Goltraithe* (1914).

3. La independència d'Irlanda i l'oficialització de l'irlandès

Després de trobades en secret amb la diàspora irlandesa resident als Estats Units i les reivindicacions revolucionàries d'abolir el domini britànic i la monarquia sobre el territori irlandès, el 24 d'abril de 1916 —diada nacional d'Irlanda— un grup de civils armats, dirigits per Patrick Pearse, van aixecar-se en armes i van ocupar l'edifici de correus de Dublín, on van instal·lar la seu del govern provisional de la República d'Irlanda.

Pearse, líder del govern, va llegir un manifest en què instava la població civil irlandesa a aixecar-se contra el poder britànic. En aquesta autèntica declaració d'independència, sota el títol *Poblacht na hÉireann* (República d'Irlanda), ja es pot llegir un ús simbòlic de la llengua. De fet, un any abans, Pearse mateix ja es va referir a la llengua com un element d'unió entre la població protestant i la catòlica resident a l'illa, quan afirmava que «Irlanda no sigui solament lliure, i que el gaèlic no sigui sols gaèlic, sinó també lliure». *Lliure* de qualse-

vol marca o estigma de pertinença a un grup religiós o a un altre.

L'aixecament va ser durament reprimit per les forces britàniques i Pearse va ser executat. En les eleccions irlandeses de 1918, el Sinn Féin, d'Eamon de Valera, va ser el partit guanyador, excepte a l'Ulster, on van ser els unionistes britànics els qui es van endur la victòria. Amb la creació de l'IRA i la fuga de De Valera de la presó, es va crear un *Dáil Éireann* (Assemblea d'Irlanda), que va negar el control britànic sobre l'illa i que va esdevenir una proclama desencadenant d'una guerra entre Irlanda i el Regne Unit que va durar dos anys (1919-1921).

La pau es va signar en el Tractat Anglo-Irlandès de 1921, en què es va crear un Estat Lliure Irlandès que mantindria la presència de la monarquia britànica. La independència d'Irlanda va transformar l'estatus de l'irlandès i el govern de l'Estat Lliure va redefinir la presència de la llengua en la vida quotidiana de l'Estat: el va fer llengua oficial, es va introduir en totes les escoles d'ensenyament primari (i, l'any 1929, en la secundària) i es va redefinir la Gaeltacht amb un ministeri que se n'encarregués (1926). Els territoris de la Gaeltacht o, en conjunt, les Gaeltachtaí, es van definir com els territoris on més d'un 25% de la seva població parlava gaèlic.

Tanmateix, també en 1921, es va desencadenar una guerra civil entre els partidaris del tractat (liderats per Michael Collins) i els seus contraris (liderats per Eamon de Valera), que va causar la divisió de l'Estat en dues parts —la República d'Irlanda, al sud, i l'Ulster, al nord—. Finalment, l'any 1937, es va aprovar una nova Constitució que enterrava l'Estat Lliure Irlandès i constituïa el territori dels comtats del sud com a República d'Irlanda, liderada per un president de la República, i la reclamació del nord com a territori en disputa de la nova república. En el preàmbul d'aquest nou text constitucional es va fixar el nom oficial de l'entitat republicana, que englobava tota la seva població sota un mateix ens polític que naixia sota un nom en gaèlic:

Ar mbeith dúinne, muintir na hÉireann

(Nosaltres, el poble d'Éire)

En l'article 4 de la mateixa Constitució, de fet, s'assenyala que el nom oficial de l'Estat és Éire i que, en llengua anglesa, es coneix per *Ireland*, una apreciació que denota una superioritat nacional de la llengua originària del territori, de la seva identificació nacional:

Airteagal 4

Éire is ainm don Stát nó, sa Sacs-Bhéarla, Ireland.

Article 4

El nom de l'Estat és Éire o, en llengua anglesa, Ireland.

Els líders de la República van fer palesa la significació nacional, social i cultural del gaèlic irlandès en aquest text, com ho demostra la seva oficialització i la seva consideració com a *llengua nacional* i *primera llengua oficial*. Ens trobem amb un article en què l'irlandès és la llengua nacional i primera llengua oficial de la República i l'anglès *es considera* segona llengua oficial.

Airteagal 8

1 Ós í an Ghaeilge an teanga náisiúnta is í an phríomhtheanga oifigiúil í.

2 Glactar leis an Sacs-Bhéarla mar theanga oifigiúil eile.

Article 8

1 La llengua irlandesa, com a llengua nacional, n'és la primera llengua oficial.

2 La llengua anglesa es reconeix com a segona llengua oficial.

Es pot observar, doncs, que el gaèlic irlandès és la llengua d'Irlanda, que hi és genuïna. És una llengua que defineix la pàtria irlandesa, el seu tarannà i la seva personalitat pròpia, que la fa ser com és, que la justifica. I, alhora, és la llengua que hi pertany, que en procedeix i que hi correspon. En definitiva, la llengua que és *pròpia* d'Irlanda i que, com a tal, mereix ser reconeguda com a llengua nacional. Per contra, l'anglès es reconeix com a segona llengua oficial del territori, provinent d'una justificació evident

reconeguda com a *llengua nacional*. Per contra, l'anglès es *reconeix* com a segona llengua oficial del territori, provinent d'una justificació evident per l'ús social majoritari al carrer i entre l'elit; una llengua que rep aquest estatus per la seva qualitat comunicativa, però que no és pròpia d'Irlanda ni defineix la nació irlandesa.

Una elevació a *llengua nacional* per a l'irlandès que, no obstant això, era autèntic paper moll davant la situació de marginalitat social que vivia. Desprestigiada i sense un ús evident a la capital (Dublín), l'irlandès es va convertir en una cosa que mai no s'ha sabut exactament què és. Amb una distinció tan simbòlica, tan buida d'aplicació real, calgué aprovar una llei de les llengües oficials, l'any 2003, per omplir-la de política i contingut.

4. L'irlandès, avui: el fracàs d'una política lingüística nacional

Actualment, l'irlandès continua en clar retrocés. El govern republicà ha seguit amb la concepció antropològica de la llengua: un element rural, una característica de l'essència irlandesa, un definidor de la pàtria i, per tant, un record a «mantenir» i «promocionar». Els noms de les entitats polítiques de l'Estat són oficialment bilingües, com el *Dáil Éireann* (el govern), *Seanad Éireann* (el senat) o la figura del *Taoiseach* (el primer ministre). El president de la República utilitza la llengua en discursos específics, com el de Nadal o el de la Diada Nacional.

El dia a dia de la població és en anglès. La República d'Irlanda segueix amb fervor una política nascuda durant la revolució: el manteniment de la llengua com a eina de comunicació enclavada als seus territoris tradicionals. Uns territoris que, sota el nom de *Gaeltachtaí*, són enclavaments lingüístics on la llengua és la predominant enfront de l'anglès i on es fomenta el seu ús social entre els seus habitants. Darrerament, on la llengua decreix més ràpidament és en aquests territoris, arran de la fugida de la població jove d'uns territoris marcats per la infertilitat de les seves terres, la crisi econòmica, un atur juvenil que es dispara al 60% i una pobla-

ció envellida que provoca una migració a les ciutats i l'abandonament de la llengua, vista com a rèmora que condemna al fracàs social.

A més, l'estratègia de desenvolupament de la llengua per al període 2010-2030, caracteritzada precisament per uns decrets de normalització lingüística de mínims, és insuficient i no està donant els resultats que s'esperaven. Mentrestant, l'oferta de mitjans en gaèlic és a bastament escassa i restringida, amb una Administració sense requisit de saber la *llengua nacional* del país i una oferta escolar en llengua vehicular irlandesa insuficient per a la demanda, sovint emmarcada només en les *Gaeltachtaí*.

Cal, però, no menystenir els esforços que ha aplicat el govern irlandès per a promocionar la llengua, els cursos per a pares amb fills que van a l'escola gaèlica (*Gaelscoileanna*), la lluita dels irlandòfons per vindicar els seus drets, l'increment del seu prestigi social, la creació d'estudis superiors, de grau i màster, com també de centres de recerca, la bilingüització de la toponímia i la senyalització viària, la semioficialització a la Unió Europea, així com la creació de certs mitjans de comunicació de ràdio i televisió.

S'ha dit molts cops que el model de política lingüística d'Irlanda és precisament aquell que no s'ha de bastir per a recuperar i normalitzar l'ús social i l'ampliació d'àmbits d'ús (formals i informals) d'una llengua minoritària i altament minoritzada. I, tot i això, la denominació de l'irlandès com a *llengua nacional* continua allà, en l'article 8 de la Constitució. Qui dia passa any empeny. ♦

PASTISSERIA BOMBONERIA CONFITERIA GELATERIA

Major de Sarrià, 57
08017 Barcelona
Tels. 93 203 07 14 - 93 203 00 04

Pl. de Sarrià, 12-13
08017 Barcelona
Tel. 93 203 04 73 - Fax 93 280 65 56